

44 Vörös mezőben ezüst csik: a Duna

Kilencven esztendő nagy idő. Milyen is volt Budapest kilenc évtizeddel ezelőtt? Pontosabban: 1873-ban, amikor egyesítették Pest és Buda „szabad királyi városokat” és Óbuda mezővárosát. Az egykorú feljegyzések gondosan őrzik a régi Budapest arcúlatát.

9531 HÁZ

Kilencven éve másodszor született meg Budapest. Először 1849. június 24-én szentesítette a forradalmi kormány a három város egységét, a szabadságharc bukása után azonban az osztrák uralom visszaállította a régi állapotot. A város — közigazgatásilag három részre szakítva — mégis egy volt, s eljött az idő, amikor a gyakorlatilag kialakult egységet törvény mondta ki. A heraldikusok új címet rajzoltak az egyesített városnak: a címerpajzson vörös mezőben hullámos ezüst csik a Dunát jelképezte, felülre Pest város egytornyú várát, alulra Buda háromtornyú várát rajzolták. Az európai nagyvárosok sorában Budapest akkor a tizenhetedik helyet foglalta el 296 867 lakosával.

Milyen volt? A házak túlnyomórészt földszintesek: 9531 épület közül 7243 ilyen, 1358 pedig egyemeletes. Magas ház, négyemeletes mindössze 18 volt. Kútvizet és szűretlen Duna-vizet ittak, állandóan pusztított a haszfusz, sűrűn tört ki himlőjárvány, 1874-ben például a himlő 948 emberéletet oltott ki. A vörheny, a diftéria százával szedte áldozatait.

A SUGÁRÚT

Már az egyesítés előtt megalakult a Közmunkák Tanácsa, amely elkészítette a főváros szabályozási tervét. Iratait megőrizték, s ezekből érdekesen bontakozik ki a kilencven év előtti Budapest. Azidőben építették a Sugárutat, a mai Népköztársaság útját. Több bankcég vállalkozása volt ez, 6 millió forintot szántak rá. 1873 májusában a bécsi tőzsdén beütött a krach, sorra buktak a pénzintézetek és baiba jutottak a Sugárút építői is. Két évi haladékat kaptak az út elkészítésére.

A Sugárút egy részét feltöltötték, harminchat régi házat lebontottak, kutakat tömtek be, parcelláztak. A Közmunka Tanács iratai szerint 1873-ban már hét ház építése folyt a Nagymező utca és a Gyár utca, a mai Jókai utca közt és kijjebb hatvan petróleumlámpát is felállítottak. A mai November 7. teret Nyolcszög térnek nevezték, s bejelentették, hogy az ottani házak 1874 augusztusára elkészülnek. A belső körút, a mai Kiskörút még javában épült. Naponta 350—450 ember dolgozott: légszesz-világítási, azaz gázvilágítási csöveket fektetett, le-

Budapestre vonatkozó újságcikkek			OSZTÁLYOZÁS	
Szerző: <i>Palota György</i>			Tárgy: <i>9.439</i>	
Cím: <i>Vörös mezőben ezüstcsik a Duna</i>			Hely: <i>1873/1963</i>	
Forrás: <i>Ért. Szilvágy</i>			Idő: <i>1873/1963</i>	
(Hely)	(Idő)	(Köt. v. füz.)	(Oldal)	
	<i>1963 aug. 18.</i>		Személy: <i>1873/1963</i>	
			Helyszám	

Budapest születésnapja

★

90 éve is: **útépítés**
a Deák téren

★

Vita az operaházról

★

Csőfektetés
a Kiskörúton

rakta a közúti vaspálya síneit, melyen még ugyanazon évben megindult a lóvasút. A fogaskerekű építését 1874-ben kezdték meg, a vilamos első vonata pedig tizenkét évvel később csörömpölt végig a Teréz körúton, a mai Lenin körúton.

PETŐFI SZOBRA

Kilencven évvel ezelőtt is nagy volt a felfordulás a „belső körút”-nak a Deák tér és Széna tér — akkor így nevezték a Kálvin teret — közti szakaszán: folyt az útépítés. A Nagykörút még kezdetleges állapotban volt. Nehol a Körút mentén ugyan már bérházak álltak, de itt is, ott is útban álló épületeket kellett kisajátítani. A Közmunka Tanács irataiban feljegyezték: „A viszonyoknak csak némileg kedvezőbbé fordulta esetében éppen ez az út leendő az, melyen a legtöbb építkezéseknek nézhetünk elébe.” A leendő körútnak megnyitását a Sertés-kereskedő utca, a mai Népszínház utca és a Bérkocsis utca közti részen a Baumann-féle ház akadályozta, de ezt a Közmunka Tanács 1873-ban megvette, úgy, hogy „a Nagykörút ezen a részén 1874 májusára szintén ki leendő nyitva”.

Sok gondot okozott: hol építsék fel az operaházat, ahogy akkor mondták, a dalszínházat. Négy helyet javasoltak: a Deák teret, a Sugárút kezdetét, a mai Szabadság tér szomszédságát és a Hermina teret. Az utóbbit választották és a ránk maradt feljegyzések szerint 1874. január 15-ig be kellett mutatni a terveket. „Ekként — olvassuk az egyik jelentésben — minden előintézkedések megtételére, s a fővárosi nagyközönség azon édes reményének engedheti át magát, hogy réq táplált óhaja, a magyar dalszínház építése, a legrövidebb idő alatt teljesülésbe menend.”

Petőfi szobra helyéről is sokat vitatkoztak. Az épülő Népszínház, a mai Nemzeti elé azért nem kívánták állítani a szobrot, mert „azt a főváros szívéből igen messze vinni nem szabad”. Márpedig

a mai Blaha Lujza tér kilencven évvel ezelőtt a város széle volt. Ezentúl már csak majorok és egyes magányos házak álltak.

A LÓVASÚT

Hogyan éltek, miként laktak a budapestiek kilenc évtizeddel ezelőtt? A főváros statisztikai hivatala erről az ötvenedik évfordulón a következőképp számolt be: „A hetvenes években a lakosságának mintegy nyolcad része túlnyomóan nedves és sötét pincelakásokba szorult, melyeknek egy része az emberi lakások minden szükséges kellékeit nélkülözte.” Irni és olvasni csak kevesen tudtak, 1880-ban is az ország lakosságának 36 százaléka. Budapesten a helyzet kedvezőbb volt, itt 66 százalék tudott írni és olvasni. Volt két egyetem, hat főgimnázium, négy főreáliskola, 82 elemi és polgári iskola, lóvonat közlekedett a Ludoviceumtól Óbudáig, a Fővámháztól a Rákóczi úton át a Ligetig, sőt, Kőbányára, Újpestre és a Zugligetbe is. De még csak egyetlen híd kötötte össze Pestet és Budát, a Lánchíd, a második — a Margit-híd — még épült. Legnépesebb utca volt a Király utca, a mai Majakovszkij utca, majd a Dob utca, az Üllői út és a Rákóczi út. A Baross utcát Státió utcának nevezték. Négy évvel az egyesítés előtt csak hat ház állt benne, 1880-ra a házak száma 55-re emelkedett.

Budapestnek csak születési éve pontos: 1873, születésnapja bizonytalan. A várostörténetészek szerint születésnapul leghelyesebb 1873 október 25-ét tekinteni, amely napon a három egyesített város törvényhatósági bizottsága alakuló ülésre jött össze.

Pakots György